GMINA ZŁAWIEŚ WIELKA

moja mała metropolia

Szlaki Rowerowe

Gminy Zławieś Wielka

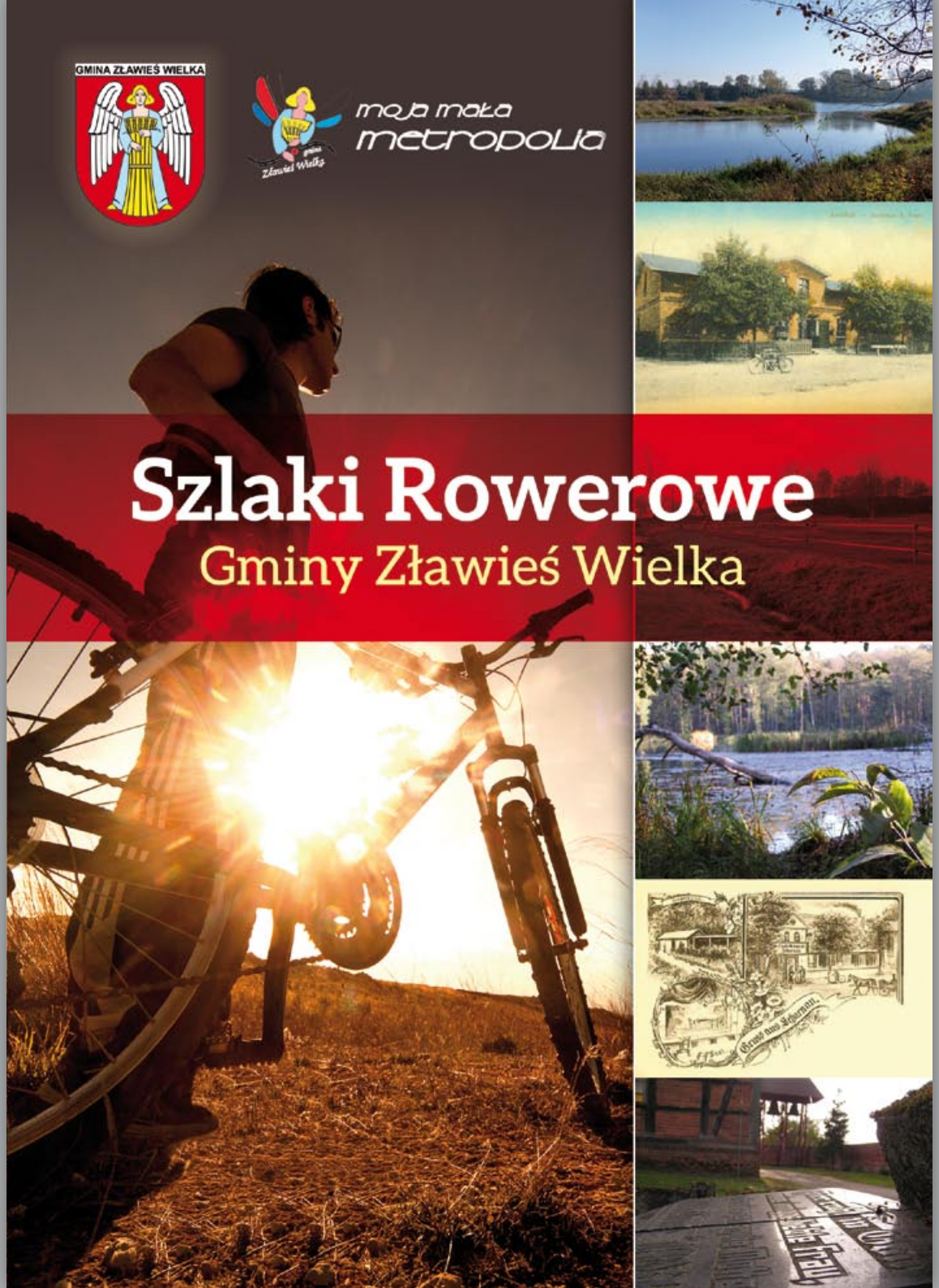

GMINA ZŁAWIEŚ WIELKA

moja mała metropolia

SZLAKI ROWEROWE GMINY ZŁAWIEŚ WIELKA

ZAPRASZAMY NA PRZEJAŻDŻKĘ

Publikacja wydana w ramach projektu pn. „Organizacja rajdu i festynu rowerowego w Złejwsi Małej wraz z wydaniem folderów ze szlakami rowerowymi” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju dla małych projektów” Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.

SZLAKI ROWEROWE GMINY ZŁAWIEŚ WIELKA

Redaktor: Krzysztof Rak

Wydawca: Gmina Zławieś Wielka

© Copyright by Gmina Zławieś Wielka

ISBN 978-83-64060-02-1

Opracowanie i druk: Drukarnia Offsetowa Skoczek s.c.

Zławieś Wielka 2015 r.

SPIS TREŚCI

Słowo wstępu 5
Turystyka rowerowa 6
Charakterystyka Gminy Zławieś Wielka 8
Rolnictwo ekologiczne 11
Natura 2000 14
Stary Toruń 16
Przysiek 18
Górsk 22
Cegielnik 26
Czarne Błoto, Zarośle Cienkie 28
Gutowo 29
Pędzewo 30
Zławieś Wielka 32
Toporzysko 34
Zławieś Mała 35
Czarnowo 36
Skłudzewo 38
Rzęczkowo 40
Cichoradz 41
Siemoń 42
Łążyn 44
Bibliografia 46
Mapa 47

SŁOWO WSTĘPU

Jest mi niezmiernie miło oddać w Państwa ręce publikację zawierającą najciekawsze i najpiękniejsze miejsca naszego regionu. Folder przedstawiający walory lokalne na szlakach rowerowych terenu Gminy Zławieś Wielka to pierwsza tego typu pozycja w naszej historii.

Publikacja powstała dzięki otrzymaniu przez gminę dofinansowania ze środków UE na realizację projektu pod nazwą „Organizacja rajdu i festynu rowerowego w Złejwsi Małej wraz z wydaniem folderów ze szlakami rowerowymi”.

Wydawnictwo jest odpowiedzią na rosnące zainteresowanie turystyką rowerową i poszukiwanie interesujących i nowych, prowadzących przez ciche i piękne miejsca tras, w jakie nasza gmina niewątpliwie obfituje.

Folder kierujemy nie tylko do naszych mieszkańców, ale także dla gości, którzy nas odwiedzają. Wyrażam nadzieję, iż przedstawione informacje oraz mapa zawierająca szlaki rowerowe zachęcą Państwa do zwiedzania i aktywnego wypoczynku na łonie natury.

Jan Surdyka
Wójt Gminy

TURYSTYKA ROWEROWA

Moda na zdrowy tryb życia oraz wzrost zainteresowania turystyką rowerową wymuszają stworzenie odpowiednich warunków do aktywnego spędzania czasu dla mieszkańców naszego terenu. Jazda na rowerze ze względu na swoją specyfikę jest idealną formą aktywności i rekreacji dla każdej grupy wiekowej. Stanowi ona idealną propozycję na spędzanie wolnego czasu w gronie najbliższych i przyjaciół.

Gmina posiada trzy wytyczone szlaki rowerowe są nimi: trasa turystyczna „Lasy i grodziska", „Wzdłuż krawędzi Dolnej Wisły" oraz od 2014 roku „Wiślana Trasa Rowerowa". Szlaki są użytkowane nie tylko przez turystów indywidualnych, ale również grupy zorganizowane, w ramach odbywających się rajdów. Ich liczba w ciągu całego roku pokazuje, iż turystyka rowerowa na terenie Gminy rozwija się prężnie. Cyklicznie przeprowadzane imprezy o charakterze sportowo-rekreacyjnym zachęcają nie tylko naszych mieszkańców do aktywnego spędzania czasu, pozwalając każdemu uczestnikowi na dopasowanie tempa do swoich możliwości. W dowód uznania dla podejmowanych działań i inicjatyw Gmina Zławieś Wielka w 2014 roku już po raz trzeci otrzymała wyróżnienie „Gmina przyjazna rowerzystom".

Odpowiedzią na zapotrzebowanie wynikające z rozwoju turystyki rowerowej jest folder zawierający mapę oraz opis najbardziej charakterystycznych miejsc w Gminie Zławieś Wielka.

CHARAKTERYSTYKA GMINY ZŁAWIEŚ WIELKA

Gmina Zławieś Wielka, utworzona 1 stycznia 1973 r. położona jest w powiecie toruńskim, w centrum województwa kujawsko-pomorskiego. W jej skład wchodzi 18 sołectw, w tym 20 miejscowości.

Rozciąga się wzdłuż prawego brzegu Wisły i znajduje się w całości w obszarze Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego oraz Kotliny Toruńsko-Eberswaldzkiej. W środowisku przyrodniczym gminy można wyróżnić trzy podstawowe typy krajobrazu naturalnego: dno doliny, strefę zboczową i wysoczyznę morenową.

Na terenie gminy Zławieś Wielka znajdują się niewielkie zasoby surowców naturalnych, m.in.: iły plejstoceńskie, złoża glinki ceramicznej, węgla kamiennego, ropy naftowej i gazu ziemnego oraz obfite pokłady żwiru. Szczególnym bogactwem naturalnym jest woda pitna ze wsi Cegielnik o bardzo wartościowym składzie.

Klimat można zaliczyć do przejściowego, z minimalnie cieplejszym rejonem w okolicy Wisły.

Świat zwierząt i roślin Gminy Zławieś Wielka przedstawia się różnorodnie, na co wpływ mają przede wszystkim warunki klimatyczne, urozmaicona rzeźba terenu i odmienne rodzaje gleb. Spotykane są rośliny i zwierzęta chronione, m.in.: bobry, łosie.

Dąb - pomnik przyrody w Skłudzewie

Pocztówka ze Złejwsi Wielkiej wykonana po 1909 r.
Źródło: P. Grodzki, A. Walczyński , B. Ziółkowski
„Regionalizacja - poznajemy swoją historię"

Tak urozmaicone środowisko, częściowo poddano ochronie w postaci obszarów chronionych, użytków ekologicznych i pomników przyrody. Ochronie podlegają także pozostałości parków podworskich. Ponadto przez teren gminy przebiega „Sieć Ekologiczna Natura 2000".

Od czasów prehistorycznych obszar gminy Zławieś Wielka był intensywnie zamieszkiwany. Potwierdzenie tego odnajdujemy w grodziskach, z których dwa znajdują się m.in. w Rzęczkowie. Duże nagromadzenie grodzisk potwierdza dodatkowo wysoki stopień organizacji plemiennej.

Po Pokoju Toruńskim *(1466 r.)* i przyłączeniu ziem do Polski nastał nowy etap rozwoju naszego regionu. W tym czasie na obszary naszej gminy zaczęli napływać Olędrzy *(pierwotnie osadnicy z Fryzji i Niderlandów)*, którzy byli mistrzami w osuszaniu terenu oraz regulowaniu nurtu Wisły. Olędrom zawdzięczamy osuszenie gruntów na podmokłych obszarach oraz podwaliny pod system melioracyjny rozwijany w późniejszych latach.

Skutki powodzi z 1888 r. Ilustracja z XIX w. z prasy toruńskiej. Źródło: „Regionalizacja..."

Ciekawym śladem działalności Olędrów na naszych ziemiach są również wierzby posadzone przy rowach melioracyjnych lub kanałach. We wsi Gutowo zachowała się zagroda olęderska, obecnie przeniesiona w całości do Olęderskiego Parku Etnograficznego w Wielkiej Nieszawce.

Mający miejsce w XVIII w. najazd wojsk szwedzkich i towarzyszące mu grabieże, porwania ludzi, głód i choroby spowodowały zakończenie dynamicznego rozwoju obszaru gminy.

Po pierwszym rozbiorze Polski w 1772 r. Prusy zaczęły kolonizację tych obszarów osadnikami z głębi Niemiec. Zaczęto tworzyć nowe folwarki, osady i gospodarstwa.

Gmina ponownie zaczęła się rozwijać, pomimo wielkiej powodzi w 1871 r. i epidemii cholery w latach 90. XIX w.

Zdjęcia budynków, w których podczas II wojny światowej stacjonowali oficerowie i junacy z niemieckiej „Służby Pracy Arbeitsdienst". Źródło: „Regionalizacja..."

W styczniu 1920 r. Polska odzyskała swoje ziemie, jednak wielu Niemców pozostało, o czym świadczą ewangelickie cmentarze, zachowane fragmentarycznie do dziś.

Nadejście II wojny światowej, spowodowało zniszczenia, jakich ta ziemia od dawna nie zaznała. Podczas działań wojennych w latach 1939-1945 szczęśliwie nie została uszkodzona bryła kościoła, najważniejszego i najbardziej rozpoznawalnego budynku w Złejwsi Wielkiej, ale sam obiekt został pozbawiony wyposażenia liturgicznego.

Radość miejscowych Polaków z wyzwolenia była wielka – w zaginionej obecnie kronice pierwszy kierownik szkoły w Złejwsi Wielkiej zapisał: „W dniu 4 lutego 1945 r. wojska niemieckie opuściły naszą wioskę. Z powodu tego wielka radość. Można znowu rozmawiać językiem ojczystym". Przejęcie kościoła przez katolików nastąpiło dopiero w 1948 r., gdy świątynia pod wezwaniem św. Stanisława Kostki stała się filią parafii Czarnowo i pozostawała w tej zależności do 17 VI 1974 r., to jest do momentu powstania samodzielnej parafii Zławieś Wielka.

W 1975 r. po reformie administracyjnej, terytorium gminy znalazło się w województwie toruńskim. Od roku 1999 znajduje się w granicach województwa kujawsko-pomorskiego.

Gmina postawiła na rozwój, wprowadzanie w życie wielu projektów społecznych i skuteczne wykorzystanie środków z funduszy europejskich.

Na terenie gminy Zławieś Wielka odbywa się szereg wydarzeń kulturalno-sportowych. Są to wydarzenia gminne, powiatowe i ogólnopolskie, takie jak spotkania amatorów twórców kultury i sztuki powiatu toruńskiego, dożynki gminne, jarmarki wielkanocne i adwentowe, festyny, koncerty czy Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy.

„Barwy Lata Dary Jesieni" w Przysieku

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

W gminie Zławieś Wielka sukcesywnie rośnie liczba gospodarstw ekologicznych, w których można kupić produkty takie jak miód, jajka, przetwory owocowe czy ekologiczne kozie mleko. Gospodarstwa ekologiczne w naszej gminie działają według zasad bliskich naturze.

Wielogatunkowe miody pszczele są niezbędnym suplementem w zdrowej diecie. Bogactwo flory w Dolinie Wisły *(zwłaszcza duża ilość wierzby, roślinności łąkowej i dziko rosnących ziół)* wpływa na ich niepowtarzalny i odmienny aromat, smak i barwę.

fot. www.all-free-download.com

Dla mleka koziego oraz serów warto odwiedzić jedno z gospodarstw ekologicznych np. w Rzęczkowie. Kozie mleko to dar dla zdrowia i urody. Zawiera szereg witamin, oraz znikome *(w przeciwieństwie do krowiego)* ilości laktozy, której nie toleruje 40% społeczeństwa. Mleko kozie zawiera ważne dla organizmu witaminy – A, C, D, PP i z grupy B, a także kwas foliowy, które korzystnie wpływają na pracę organizmu, zdrowie i kondycję skóry. W swojej strukturze chemicznej mleko najbardziej przypomina mleko kobiece. Zawiera ono oligosacharydy, czyli prebiotyki, które stymulują rozwój prawidłowej flory bakteryjnej jelit oraz cenne kwasy tłuszczowe omega-6. Napój ten spożywany regularnie obniża poziom złego cholesterolu we krwi oraz trójglicerydów. Kozy wypasane są z dala od głównych i ruchliwych traktów.

W naszej gminie można również zamówić wspaniały, zdrowy chleb. „Chleb, któremu poświęcono odpowiednią ilość czasu, aby wydobyć ze składników to, co najlepsze. Chleb, który odwdzięcza się wspaniałym smakiem, zapachem i korzystnym wpływem na zdrowie. Chleb,

Chleb ziarnisty
fot. www.nazakwasie.pl

który syci, zachowuje długo świeżość".

Pieczywo wyłącznie na zakwasie, bez dodatku drożdży, bez spulchniaczy przygotowują w Złejwsi Małej Agnieszka i Łukasz.

Zakwas chlebowy używany jest tradycyjnie do wypieku pieczywa, gdzie wraz z procesem fermentacji spełnia wiele zadań:

- powoduje wyrastanie i spulchnianie pieczywa,
- w naturalny sposób konserwuje,
- bakterie kwasu mlekowego eliminują związki rakotwórcze z pieczywa – azotany, azotyny oraz toksyny pleśniowe,
- zwiększa przyswajalność mikroelementów zawartych w ziarnach zbóż i mące.

Chleb na zakwasie pomaga odbudować korzystną florę bakteryjną układu pokarmowego. Pieczywo razowe dłużej utrzymuje uczucie sytości oraz reguluje poziom cukru we krwi.

W Skłudzewie warto odwiedzić gospodarstwo, w którym hoduje się kury zielononóżki, króliki oraz bażanty.

Pisklęta kury zielononóżki kuropatwianej. Źródło: wikipedia.pl

Bażant zwyczajny. Źródło: wikipedia.pl

Jajka pochodzące od kur zielononóżek zawierają dużo mniej złego cholesterolu niż jajka od innych kur. Ostatnim odkryciem naukowców jest nystatyna – substancja hamująca rozwój nowotworów. Co więcej, kury pana Kazimierza pochodzą z wolnego wybiegu.

Mieszkający w Rozgartach Elżbieta i Szymon zapraszają do odwiedzin i degustacji domowych zapraw. Kultywują tradycyjne metody przygotowania dżemów, powideł oraz różnego rodzaju dodatków do obiadu.

Przetwory Państwa Elżbiety i Szymona

NATURA 2000

fot: wikipedia.pl

Dybowowska Dolina Wisły. Natura 2000.
Ujście Zielonej Strugi do Wisły.
fot. A. Hermann; naszekujawskopomorskei.pl

NATURA 2000 to program Unii Europejskiej, mający na celu stworzenie wspólnego systemu obszarów objętych ochroną. Podstawą są dwie unijne dyrektywy: ptasia i siedliskowa.

Sasanka otwarta, Źródło: wikipedia.pl

Nurogęś, Źródło: wikipedia.pl

Celem działania europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000 jest powstrzymanie wymierania zagrożonych roślin i zwierząt oraz ochrona różnorodności biologicznej na terenie Europy. Do wdrożenia sieci zobowiązane są wszystkie kraje Wspólnoty.

Sieć Natura 2000 tworzą dwa typy obszarów:

- obszary specjalnej ochrony ptaków *(OSO)*, wyznaczone do ochrony populacji dziko występujących ptaków,
- specjalne obszary ochrony siedlisk *(SOO)*, chroniące siedliska przyrodnicze i gatunki roślin i zwierząt.

Podstawą wyznaczania obszarów Natury 2000 są kryteria naukowe. Obszar specjalnej ochrony OSO Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły obejmuje powierzchnię 33 559 ha, znajduje się w województwach kujawsko-pomorskim oraz pomorskim.

Dolina stanowi teren lęgowy dla około 180 gatunków ptaków, a także bardzo ważną ostoję dla ptaków migrujących i zimujących.

Obszar Doliny Dolnej Wisły na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, w skład którego wchodzą: Dolina Fordońska, Kotlina Grudziądzka i południowe krańce Doliny Kwidzyńskiej został objęty ochroną w postaci Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego. Obszar ten, o długości prawie 100 km i powierzchni ponad 60 tys. ha, jest największym zespołem prawnie chronionym w województwie kujawsko-pomorskim.

Ochroną objęto bardzo atrakcyjny naturalny krajobraz Doliny Dolnej Wisły. Niezwykła różnorodność siedlisk parku powoduje, że obfituje on w najrozmaitsze gatunki roślin, których stwierdzono tutaj przeszło tysiąc. Wśród nich 50 gatunków znajduje się pod całkowitą ochroną.

Kumak nizinny, Źródło: wikipedia.pl

Dolina Wisły jest miejscem bytowania, a zwłaszcza szlakiem wędrówek wielu gatunków zwierząt, szczególnie ptaków.

Na terenie naszej gminy wyznaczone są trzy obszary Natura 2000 - Dolina Dolnej Wisły, Dolina Dybowska oraz Dolina Solecka.

Stawy przysieckie
ślady występowania bobrów

STARY TORUŃ
KAMIEŃ

fot. P. Młynarczyk

Stary Toruń jest jedną z najstarszych miejscowości na ziemi chełmińskiej *(pierwsze wzmianki pochodzą z 1222 r.)*, a zarazem pierwotnym miejscem lokalizacji Torunia. W 1230 r. Krzyżacy dotarli nad Wisłę, w okolice dzisiejszej Małej Nieszawki, a rok później przeprawili się na drugą stronę rzeki. Jak głosi legenda, założyli wokół okazałego dębu pierwszą na ziemi chełmińskiej warownię, której zadaniem była ochrona przeprawy na Wiśle. Ważnym wydarzeniem było nadanie osadzie praw miejskich w 1233 r. przez mistrza krzyżackiego Hermana von Salzę. Jednakże z powodu ciągłych powodzi miasto w 1236 r. zostało przeniesione w bezpieczniejsze miejsce, prawdopodobnie w okolicę dzisiejszej katedry św. Janów. Nadal jednak funkcjonowała osada w Starym Toruniu. W 1346 r. tamtejszy kościół św. Jana Chrzciciela został uposażony przez wielkiego mistrza krzyżackiego Henryka Dusemera okolicznymi wioskami: Smolnem, Górskiem i Przysiekiem.

Od 1514 r. miejscowość należała do Torunia. W 1574 r. władze miasta sprowadziły nowych osadników z krajów niemieckich i niderlandzkich, a ci rozpoczęli budowę wałów i rowów melioracyjnych na terenie niziny nadwiślańskiej. W XVII w. i na początku XVIII w. wieś poniosła znaczne straty na skutek przemarszów wojsk i ich kwaterowania.

Z okazji 775-lecia lokacji Torunia w 2008 r. odbyło się uroczyste odsłonięcie kamiennej tablicy upamiętniającej to wydarzenie.

W roku 1937 w Starym Toruniu Aleksander Ford *(reżyser m.in. filmu „Krzyżacy")* realizował film pt. „Ludzie Wisły". Film opowiada o trudach życia ludzi utrzymujących się z rzeki - o flisakach.

Kamień upamiętniający historyczną lokację Torunia. fot. P. Młynarczyk

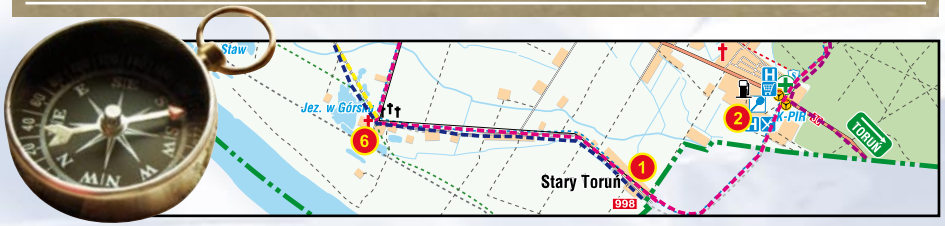

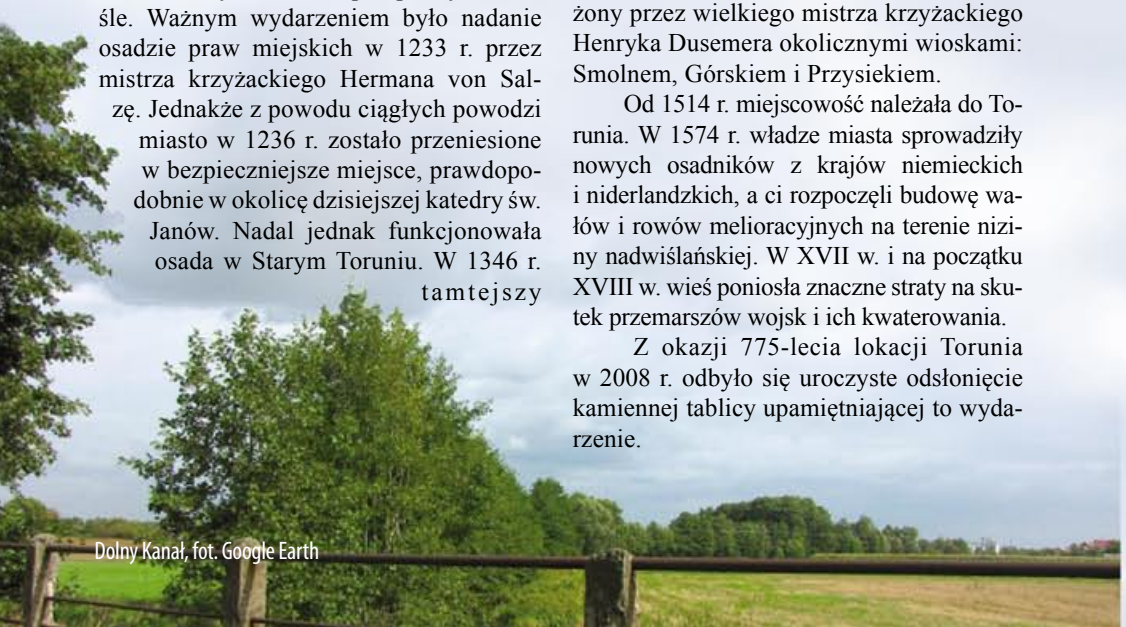

Dolny Kanał, fot. Google Earth

PRZYSIEK

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Historia Przysieka sięga średniowiecza – osada Prseschek należała do komturstwa toruńskiego. W 1457 r. wieś została nadana Toruniowi, a przez następne kilkaset lat przeżywała swój złoty okres, pełniąc rolę ważnego ośrodka przemysłowego.

Wybudowano tu dwór oraz zabudowania gospodarskie. W roku 1608 powstał browar, słynący z doskonałego „białego piwa", jak również gorzelnia. Browar ten był bardzo dobrze zarządzany, przynosił znaczne zyski miastu, podobnie jak działający tutaj młyn. Osada zaczęła podupadać po wojnach ze Szwecją w XVII w.

W latach 80. XX w. w Przysieku powstał Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradctwa Rolniczego oraz Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej. Budynek dawnego browaru z pierwszej połowy XVII w. przebudowano na ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy – hotel „Daglezja". W 2002 r. dwór i zabudowania folwarczne przekazano Caritas Diecezji Toruńskiej, która powołała tutaj: Bursę Akademicką Caritas Diecezji Toruńskiej, Ośrodek Szkoleniowy Caritas Diecezji Toruńskiej im. Jana Pawła II, Centrum Wolontariatu Caritas Diecezji Toruńskiej im. Jana Pawła II oraz Ośrodek Formacji Diakonów Stałych.

W pałacu odbywają się liczne zjazdy twórców kultury z całej Polski

Dzisiaj to przepiękny kompleks, który w otoczeniu klimatycznego pałacu skrywa niezwykłe walory przyrodnicze. Odbywają się tu liczne zjazdy twórców kultury z całej Polski. W parku rośnie wiele rzadkich gatunków drzew, m.in. choina kanadyjska, daglezja, dąb czerwony. Ciekawy jest również dawny budynek browaru przysieckiego z XVIII w. oraz częściowo zrekonstruowany młyn z 1725 r.

Rzeźba przedstawiająca Jana Pawła II

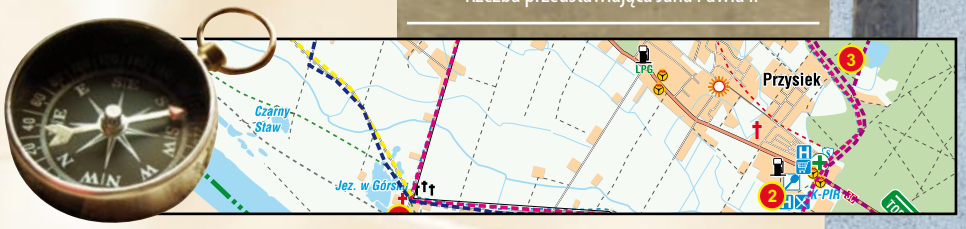

PRZYSIEK
SZPRĘGI

Stawy Przysieckie znajdują się w lasach nieopodal drogi łączącej Przysiek z Toruniem, w pobliżu Barbarki. Mają głębokość średnio 1,5 m. W pobliżu znajduje się też sieć strumyków, powstałych dzięki zalegającym tutaj fragmentom lądolodu skandynawskiego.

W późniejszym okresie w tym miejscu powstały zbiorniki wodne, które z czasem zarastały, wypełniając się torfem. Torf eksploatowano tu od II wojny światowej dla celów opałowych oraz do budowy płyty lotniska. W ten sposób powstało siedem zagłębień wypełnionych wodą.

Stawy Przysieckie przeszły w minionych latach gruntowną rewitalizację. Miejsce to idealnie nadaje się na romantyczne spacery i oddanie się chwilom wyciszenia. Wokół stawów wykształciły się typowe dla zbiorników jeziornych zbiorowiska roślinne.

Można tutaj obserwować również bogactwo zwierząt, m.in. bobry. Występują tu różne gatunki ptaków, w tym czaple, łabędzie, zimorodki; ryb, płazów, np. żaby wodne. Rechot tych ostatnich słyszany jest wiele metrów od tego malowniczego miejsca.

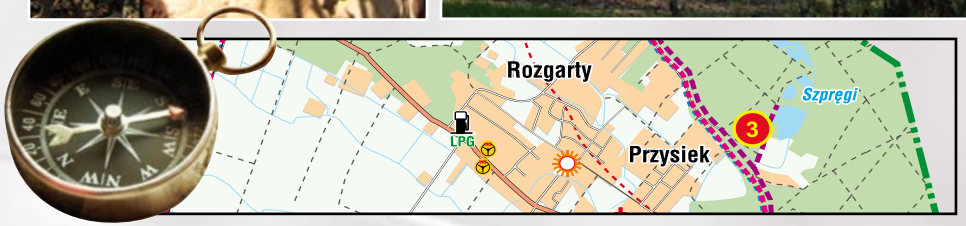

GÓRSK

Górsk - Karczma Rossa z końca XVIII w. rozebrana w 2011 r.
Źródło: „Regionalizacja..."

Górsk to jedna z najstarszych miejscowości na ziemi chełmińskiej, na której terenie odkryto 15 stanowisk archeologicznych. Pojawia się w źródłach historycznych jako: Gorzk – 1233 r., Gorske – 1414 r., Gursko – 1457 r., Gurske – 1605 r.

W okresie średniowiecza istniał tu zamek krzyżacki. W 1457 r. Górsk przeszedł na własność Torunia *(nadany przez Kazimierza Jagiellończyka)*. W 1515 r. nadanie to potwierdził Zygmunt Stary. Na początku XVII w. stał się siedzibą gminy wyznaniowej – wybudowano wówczas zbór protestancki *(obecnie kościół katolicki)* oraz szkołę.

Uczniowie i nauczyciele szkoły w Górsku w latach 40. Źródło: www.zsgorsk.pl

Jezioro w Górsku

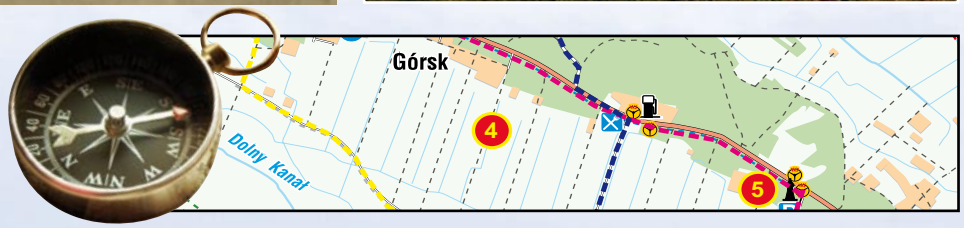

GÓRSK

KRZYŻ UPAMIĘTNIAJĄCY PORWANIE KS. JERZEGO POPIEŁUSZKI

Przy drodze krajowej nr 80 łączącej Toruń z Bydgoszczą, w lesie koło Górska, znajduje się pomnik przedstawiający przewrócony krzyż oraz tablica upamiętniająca miejsce uprowadzenia ks. Jerzego Popiełuszki. Jako kapelan „Solidarności" aktywnie wspierał działalnością duszpasterską i nauczaniem środowisko robotnicze i działaczy związkowych. Przesłaniem „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj" uzyskał szerokie poparcie społeczne. W czasie stanu wojennego władze PRL niejednokrotnie oskarżały go o zaangażowanie w działalność polityczną.

19 października 1984 roku, wracającego z Bydgoszczy księdza Jerzego porwali funkcjonariusze Samodzielnej Grupy „D" Departamentu IV MSW. 30 października na rzece Wiśle koło Włocławka wyłowiono skrępowane zwłoki księdza Jerzego. Władze PRL oficjalnie przyznały, że kapłan został zamordowany.

Pogrzeb zgromadził ogromną liczbę ludzi i stał się manifestacją patriotyzmu. Ks. Popiełuszko został beatyfikowany w 2010 r. przez papieża Benedykta XVI.

W każdą rocznicę śmierci kapelana odbywają się uroczyste msze święte oraz modlitwy przy pomniku.

Figura przedstawiająca Jezusa Frasobliwego znajdująca się w pobliżu Krzyża. fot. P. Młynarczyk

GÓRSK
CENTRUM EDUKACJI MŁODZIEŻY

GÓRSK
BAROKOWY KOŚCIÓŁ

W dniu 8 września 2011 roku dekretem Generalnego Zgromadzenia Świętego Michała Archanioła zostało utworzone Centrum Edukacji Młodzieży im. Ks Jerzego Popiełuszki w Górsku.

7 czerwca 2013 roku nastąpiło wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę świetlicy dla dzieci i młodzieży, którego dokonali najbliżsi bł. ks. Jerzego Popiełuszki, m.in. mama Marianna Popiełuszko oraz brat Stanisław Popiełuszko.

CEM podejmuje różne inicjatywy wychowawcze i edukacyjne, m.in. jest głównym organizatorem Konkursu Wiedzy o Wielkich Polakach w województwie kujawsko-pomorskim.

W sąsiedztwie CEM znajduje się kościół z 1614 r., zbudowany w stylu baroku niderlandzkiego. Spalony w okresie potopu, odbudowany ponownie w latach 1660-1674, a w 1927 r. gruntownie przebudowany. Zachowało się w nim wiele zabytków: wapienna, płaskorzeźbiona chrzcielnica sprzed 1346 r., późnorenesansowa ambona z gmerkami *(herbami mieszczańskimi)* z 1608 r., barokowo-manierystyczny ołtarz główny z 1727 r., chór i organy z 1700 r., lichtarz paschalny z 1717 r., osiem wielkich malowideł z 1694 r., znajdujących się na stropie.

Pomnik na cmentarzu w Górsku, zbudowany z inicjatywy Niemca Erwina Heise. Fot. „Regionalizacja..."

Przed kościołem i CEM znajduje się wiata odpoczynkowa dla rowerzystów, przy której można znaleźć mapę oraz opis przebiegającej przez Gminę Zławieś Wielka Wiślanej Trasy Rowerowej.

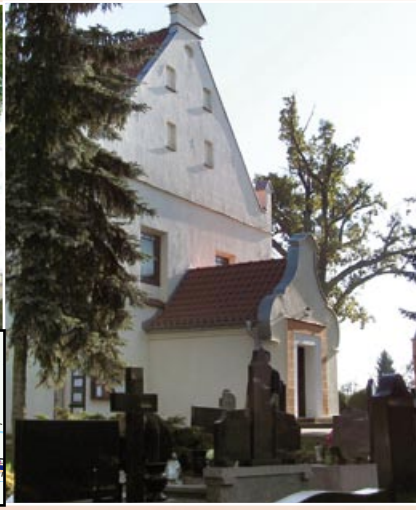

CEGIELNIK
STARA SZKOŁA

1

20 marek nagrody!

W sobotę dnia 20-go bm. około godz. 8 a 9-tej wieczorem skradziono robotnikowi Bartzowi z Ziegelwiese przed restauracyą Neitzel'a Mellienstr. nr. 138 nowy kołowiec marka „Katafias" Nr. 175991 z żółtemi kołami i blachami, gumy „Monopol-Extra" i żółte siodło.

W. Katafias, fabryka kół i warsztat reperacyjny.
Toruń, Nowy Rynek nr. 24. Telefon 447.

Wieś została założona w 1457 r. Wyjaśnienie jej nazwy nie jest jednak proste. Z jednej strony, zarówno polski Cegielnik jak i niemiecki Ziegelwiese sugerują swoje pochodzenie od cegielni, która miała istnieć na tamtejszych łąkach. Wiarygodniejsza wersja głosi, że nigdy żadnej cegielni tu nie było, a nazwa pochodzi od charakterystycznego, rdzawego koloru łąk, które tu występują *(Ziegel-cegła, Wiese-łąka)*.

Życie w tym miejscu nie należało do łatwych. Wyjątkowo piaszczysta ziemia wydawała słabe plony. Słabe było również zadrzewienie, brakowało nawet karczmy.

Do dziś we wsi zachował się budynek dwuklasowej szkoły z 1894 r. *(wcześniej dzieci uczęszczały do szkoły w Czarnym Błocie)* oraz zdewastowany cmentarz ewangelicki z końca XIX w. Na jego nagrobkach widnieją niemieckobrzmiące nazwiska: *(Emil)* Krammpitz, *(Ida)* Schauer, *(Friedrich i Katharina)* Kruger.

O katolikach tu mieszkających przed II wojną światową dowiadujemy się dopiero ze spisu powszechnego z roku 1921. Wówczas 55 osób zadeklarowało narodowość polską, a 231 niemiecką.

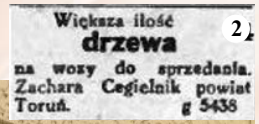

2

Większa ilość
drzewa
na wozy do sprzedania. Zachara Cegielnik powiat Toruń. g 5438

Cegielnik na mapie Messtischblatt. 1940 r.
źródło: www.kamiennakamieniu.wordpress.com

CEGIELNIK
CMENTARZ EWANGELICKI

3

Ogłoszenie.

Dnia 25. marca 1926 r. o godzinie 14.30 odbędzie się licytacyjne wydzierżawienie jednorocznego

sprzętu siana

z łąk należących do Magistratu m. Torunia, położonych w obwodzie gmin Cegielnik i Chorab pow. Toruń.

Warunki ogłoszone zostaną przed licytacją zapłata winna nastąpić gotówką natychmiast po przybiciu targu. k2970

Zbiórka licytantów na Chorabiu.

Toruń, dnia 20. marca 1926 r.

Magistrat.

L. dz. VIII. 246/26

Ogłoszenia i informacje z polskiej prasy przedwojennej:
1. Słowo Pomorskie 1926 nr 66; 2. Słowo Pomorskie 1929 nr 257; 3. Gazeta Toruńska 1914 nr 141
źródło: www.kamiennakamieniu...

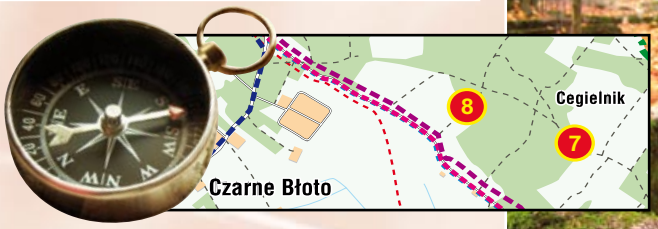

CZARNE BŁOTO
ZAROŚLE CIENKIE

Nazwa „Czarne Błoto” pochodzi od występujących na tym terenie bagien i trzęsawisk o ciemnym kolorze. Około roku 1596 sprowadzono tu Olędrów, znanych z umiejętności osuszania i odwadniania wszelkiego rodzaju bagien, aby zagospodarowali i wykarczowali podmokłe grunty. Wówczas na podtoruńskie tereny zaczęli napływać również luteranie.

Dziś jedyną pozostałością po mennonitach jest cmentarz ewangelicki, z którego zachowały się mocno już zapadnięte grobowce i stele – niektóre w kształcie charakterystycznych pni drzew.

W okresie powojennym we wsi mieszkała rodzina poety – Kazimierza Wierzyńskiego. Odwiedzał on swych rodziców wielokrotnie, a wizyty te zapewne stały się inspiracją dla powstałego w 1969 r. wiersza „Czarne Błoto”. Dla uczczenia pamięci poety – jego imieniem nazwano pomnikowy dąb w Górsku.

Pocztówka z Czarnego Błota z okresu międzywojennego. Fot. „Regionalizacja...”

„Czarne Błoto”
(fragment)

„...Wysiadłem w Toruniu. Stacja pusta
I nie wiem, gdzie to Czarne Błoto
Jak tam się dostać. Coraz bardziej
Dzień się rozjaśniał,
Tyle światła,
Co tu robić,
Puściłem się piechotą.
Piaszczysta droga. Dość daleko,
Niska sośnina, las pachnący,
Postukiwały w nim dzięcioły,
Na szkiełkach rosy mokre słońce,
Jaki to marsz był ozdrowieńczy,
Młodzieńczy i wesoły....”

GUTOWO
CMENTARZ I FIGURA

W Gutowie znajduje się cmentarz ewangelicko – mennonicki z XVII/XVIII wieku. Jak większość nekropolii z tego okresu, jest mocno zdewastowany. Podobnie jak w Czarnym Błocie, znajdziemy tu charakterystyczne mennonickie stele w kształcie pni drzew.

W 1700 roku w miejscowości wybudowano szkołę ewangelicką.

W Gutowie do niedawna istniała zagroda olęderska z I połowy XIX w., która została rozebrana i przeniesiona do Olęderskiego Parku Etnograficznego w Wielkiej Nieszawce. Prace przy jej przeniesieniu trwały od września 2012 r. do listopada 2013 r.

Z ust okolicznych mieszkańców poznać można historię powstania Figurki Matki Boskiej w Gutowie. W czasie II wojny światowej Zygmunt Borek, tak jak wielu innych Polaków, został skazany na śmierć. Bity do nieprzytomności, upadając, modlił się do Matki Boskiej, obiecując budowę figurki w zamian za uratowanie życia. Przewieziony do domu po kilku dniach odzyskał przytomność i obietnicę swą wprowadził w czyn w roku 1950.

Odbudowa zagrody z Gutowa w Olęderskim Parku Etnograficznym w Wielkiej Nieszawce -2013 r. Źródło: www.kamiennakamieniu.wordpress.com

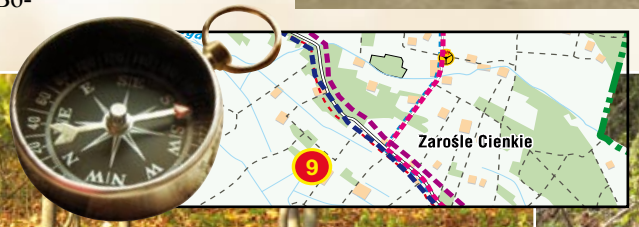

PĘDZEWO
KOŚCIÓŁ

Pędzewo to wieś o metryce średniowiecznej – z końca XII w. Nazwa wywodzi się od pruskiego plemienia Pomezanów. Wymieniona z nazwy po raz pierwszy w 1222 r. jako Pomzino, później Pensaw. Obecnie w skład Pędzewa wchodzi również Smolno, będące niegdyś siedzibą władz gminy.

W miejscowości zachował się budynek szkoły z końca XIX w., pałac z 1896 r. oraz przy drodze krajowej nr 80. budynek dawnej stacji kolejowej z początku XX w.

Kościół w Pędzewie pochodzi z 1843 r, *(do 1945 r. był ewangelicki)*. W jego sąsiedztwie znajdują się dwa żeliwne dzwony, wykonane w 1835 r. w Berlinie. Do kościoła przylega cmentarz mennonicki i ewangelicki z zachowanym grobowcem dawnych właścicieli majątku Szerokie – Windmüllerów. Zamknięcie cmentarza datuje się na 1945 rok. Obiekt wraz z kościołem filialnym wpisany jest do rejestru zabytków.

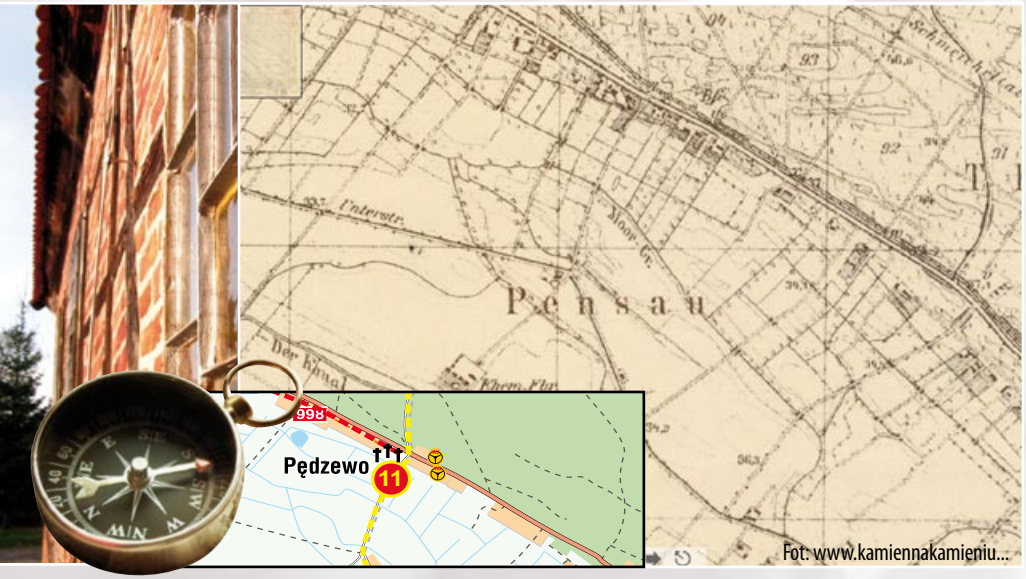

Fot: www.kamiennakamieniu...

Fabryka syropu w Smolnie.
Fot. „Regionalizacja..."

Pocztówka z Pędzewa, u Góry restauracja Oberkrug Pensau, na dole po prawej budynek stacji w 1916 r.
Fot. „Regionalizacja..."

ZŁAWIEŚ WIELKA
ASTROBAZA

Projekt budowy sieci obserwatoriów astronomicznych jest wyjątkową inicjatywą nie tylko na skalę Polski, ale także Europy. Kujawsko-Pomorskie jest pierwszym i jedynym regionem w kraju, w którym na tak małej powierzchni, jaką jest obszar województwa, działa sieć czternastu w pełni wyposażonych obserwatoriów astronomicznych.

Program astrobaz jest autorskim przedsięwzięciem samorządu województwa, z siedzibą w Toruniu, który słynie jako gród Mikołaja Kopernika i ważny ośrodek badań astronomicznych.

Jedno z obserwatoriów zlokalizowane jest przy Zespole Szkół w Złejwsi Wielkiej, obok nowoczesnego kompleksu sportowego. Obserwowanie nocnego nieba za pomocą zaawansowanego technicznie teleskopu pozwala rozbudzać astronomiczne zainteresowania u młodzieży. Kontakt z astronomią to nie tylko podziwianie różnorodności i piękna obiektów, ale przede wszystkim wspaniała przygoda intelektualna. Bazy są wyposażone m.in. w teleskop automatyczny, teleskop słoneczny, lornetkę z dużym powiększeniem, astronomiczną kamerę i sprzęt informatyczny.

Uroczystościom otwarcia obiektu w dniu 15 czerwca 2013 roku towarzyszyły prezentacje, spotkania z nauką oraz igrzyska kopernikańskie. Gościem specjalnym był polski kosmonauta Mirosław Hermaszewski.

Organy zniszczone po II wojnie światowej. Zdj. z ok. 1908 r.
Źródło: www.zlawies.pl

ZŁAWIEŚ WIELKA
KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

Plany budowy kościoła w stylu neoromańskim zostały zatwierdzone w 1894 r., po powołaniu komisji złożonej z mieszkańców kilku wsi. Ufundowano wtedy miejsce pod budowę, a na potrzeby inwestycji uchwalono specjalny podatek od mieszkańców. Wiosną 1895 r. wmurowano kamień węgielny. Ostatecznie prace zakończono w 1908 r., gdy podwyższono wieżę o 5,15 m i zawieszono dzwony. Zamówiono również zegar z cyferblatami, którego jednak nigdy nie zakupiono *(prawdopodobnie z powodu wybuchu I wojny światowej)*. Pomimo tego zawieszono żelazne tarcze, ostatecznie usunięte w 1999 r.

Fot. Michał P. Wiśniewski

Pod koniec lat dwudziestych XX w. funkcję pastora w Złejwsi Wielkiej objął Kurt Krause, który z dużą pompą organizował w kościele wieczorne spotkania Niemców. Dzięki jego działalności podwyższono podatki na kościół i po raz drugi ufundowano dzwony oraz założono chór. W 1939 r., na dwa dni przed wybuchem wojny, niemiecki pastor został aresztowany przez Polaków podczas przenoszenia karabinów do kościoła.

W trakcie działań wojennych w latach 1939-1945 obiekt nie ucierpiał, ale został pozbawiony wyposażenia liturgicznego. Przejęcie kościoła przez katolików nastąpiło dopiero w 1948 r., gdy świątynia pod wezwaniem św. Stanisława Kostki stała się filią parafii Czarnowo i pozostawała w tej zależności do 17 VI 1974 r., to jest do momentu powstania samodzielnej parafii Zławieś Wielka.

Dzwon przed zawieszeniem
(prawdopodobnie koniec lat 20 XX w..)
Źródło: www.zlawies.pl

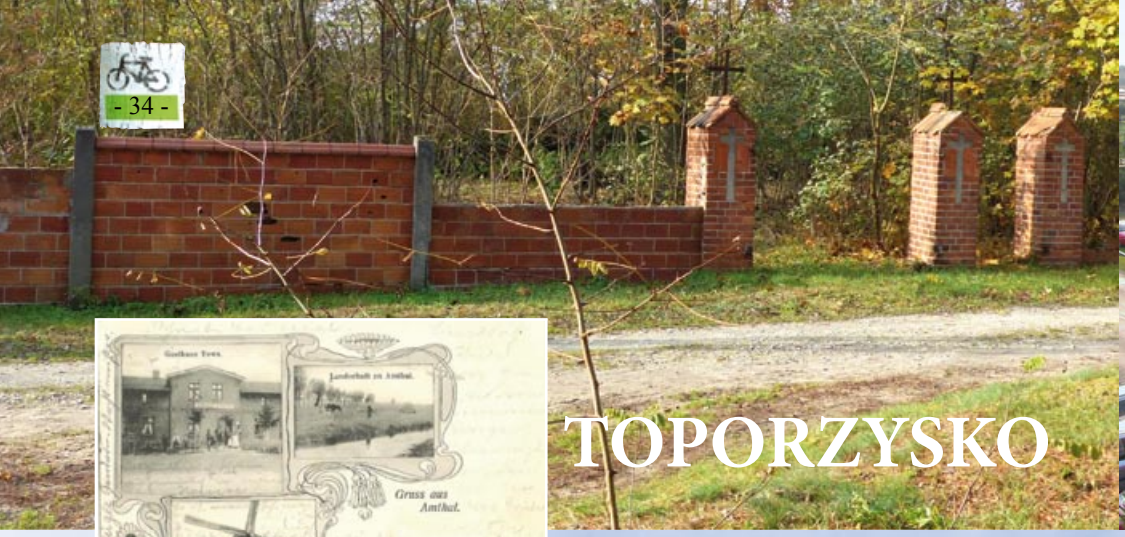

TOPORZYSKO

Widokówka z Toporzyska z 1908 r.
Fot. „Regionalizacja..."

Jedna z najstarszych miejscowości wymieniana w 1222 roku jako Poresch. Na terenie wsi odkryto 11 stanowisk archeologicznych. W okresie średniowiecza wieś była własnością rycerską. Od 1522 roku miejscowość była stopniowo przejmowana przez Toruń. Do dzisiaj w Archiwum Państwowym w Toruniu zachowały się mapy Toporzyska z końca XVI wieku i z 1610 roku.

W XVIII w. w miejscowości znajdowały się: młyn wodny, wiatrak, kuźnia i browar.

Pocztówka z Toporzyska z okresu II wojny światowej. Karczma Sandkrug. Fot. „Regionalizacja..."

Do dzisiaj we wsi zachował się cmentarz ewangelicki, założony prawdopodobnie ok. 1884 r., z ceglaną bramą z 1934 roku.

Na cmentarzu spoczywa Hermann Tews, żołnierz 5. pomorskiego regimentu huzarów *(pruska kawaleria)* im. Księcia Blüchera von Wahlstatt.

Pomnik Hermanna Tewsa.
Fot. Piotr M. Wiśniewski
www.lapidaria.wikidot.com

ZŁAWIEŚ MAŁA

Dożynki, fot. P. Młynarczyk

Przedszkole Gminne w Złejwsi Małej

Zławieś Mała, położona w sąsiedztwie Złejwsi Wielkiej, mała jest tylko z nazwy. Trzecie co do wielkości sołectwo stanowi centrum kulturalno-sportowe gminy. W miejscowości funkcjonuje kompleks boisk z wielofunkcyjnym Orlikiem, użytkowanym przez mieszkańców, kluby sportowe i stowarzyszenia. Kompleks sąsiaduje z gminnym przedszkolem, które po rozbudowie z 2012 r. może zapewnić opiekę dla 100 dzieci.

W centralnym punkcie wsi ma swoją siedzibę powstały w 1990 roku Gminny Ośrodek Kultury i Sportu. Stał się on istotnym elementem w rozwoju i aktywizacji lokalnej społeczności. W budynku funkcjonuje również Gminna Biblioteka Publiczna, a w pobudowanym nieopodal w 2013 r. budynku remizy strażackiej działa jednostka OSP Zławieś Mała.

Vis a vis GOKiS-u znajduje się „plac dożynkowy" z amfiteatrem, dającym możliwość organizowania gminnych imprez plenerowych. Warto przyjechać do Złejwsi Małej na odbywające się co roku, w ostatnią sobotę sierpnia, święto plonów. Na wszystkich przybyłych czeka moc atrakcji.

Rozgrywki piłki nożnej organizowane na Orliku

Dożynki

CZARNOWO

Miejscowość pojawiła się w źródłach historycznych jako Carnowo.

We wsi znajduje się gotycki kościół pod wezwaniem św. Marcina, zbudowany około 1300 r., przebudowany w 1498 r. Do kościoła przylega drewniana dzwonnica z XVIII w. Zabytkowe wyposażenie stanowią sprzęty barokowe, m.in. ołtarz główny i dzwony z XVIII wieku, chór muzyczny oraz granitowa kropielnica, prawdopodobnie średniowieczna. Płaskorzeźby gotyckie – św. Bislupa z XV w. i alabastrowa z grupą Ukrzyżowania z pierwszej połowy XV w.

Kościół otacza cmentarz, z pomnikiem zbudowanym dla uczczenia pamięci pomordowanych w II wojnie światowej.

W odległości ok. 100 metrów od kościoła, przy ul. Jaworowej znajduje się nieczynny cmentarz ewangelicki z końca XVIII w. Najstarszy zachowany nagrobek datowany jest na 1841 r. Na cmentarzu spoczywa Martin Theodor Zittlau, odznaczony Pruskim Orderem Czerwonego Orła.

W Czarnowie odkryto grodzisko średniowieczne, a w Czarnowie – Kamieńcu stanowisko archeologiczne z okresu kultury łużyckiej. Na terenach tych znaleziono ślady plemion scytyjskich, przybyłych tu znad Morza Czarnego. Grodziska były formą osadnictwa pełniącego funkcje obronne. Prawdopodobnie nie były zamieszkiwane, a jedynie w przypadku zagrożenia wykorzystywano je do ochrony życia i dobytku mieszkańców pobliskich osad. Grodzisku w Czarnowie przypisywana była przypuszczalnie funkcja strażnicy nad przeprawami przez Wisłę.

Około 0,5 km od Czarnowa w stronę Bydgoszczy znajduje się końcowa stacja linii kolejowej, poprowadzonej z Torunia do Czarnowa w 1910 roku, która miała ułatwić zbyt produktów rolnych

Na rzece Wiśle w Czarnowie znajdują się podjazdy, które kiedyś stanowiły zaplecze strategiczne dla budowy wojskowego mostu pontonowego. Od lat 50. do końca lat 80. funkcjonował w Czarnowie poligon wojsk radzieckich.

Cmentarz przy ul. Jaworowej.
Fot: Piotr M. Wiśniewski, www.kamiennakamieniu...

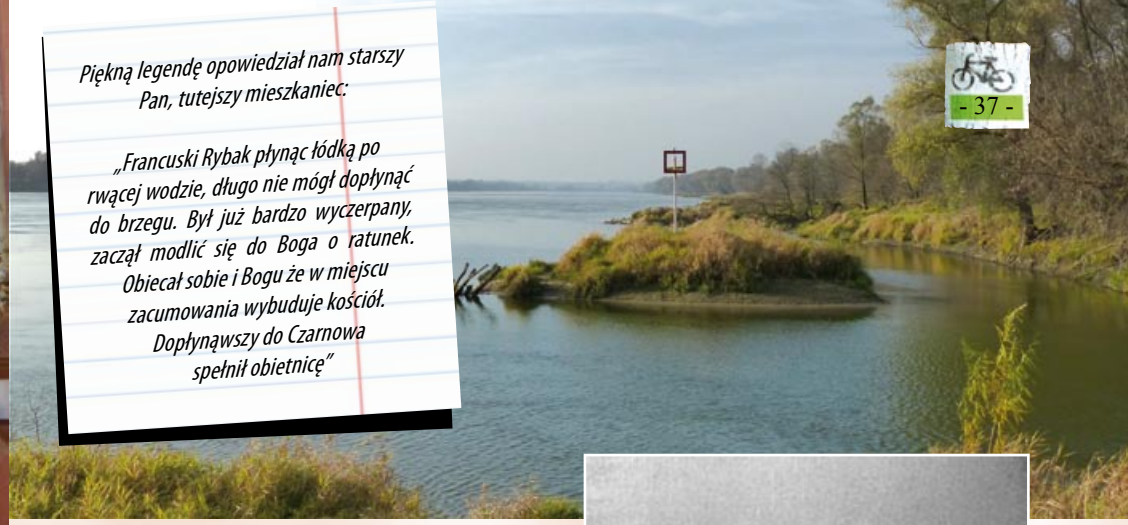

Piękną legendę opowiedział nam starszy Pan, tutejszy mieszkaniec:

„Francuski Rybak płynąc łódką po rwącej wodzie, długo nie mógł dopłynąć do brzegu. Był już bardzo wyczerpany, zaczął modlić się do Boga o ratunek. Obiecał sobie i Bogu że w miejscu zacumowania wybuduje kościół. Dopłynąwszy do Czarnowa spełnił obietnicę"

Przerwanie wału wiślanego w Czarnowie w 1924 r.
Fot. „Regionalizacja..."

Niemiecka Rodzina z Czarnowa po ucieczce w 1945 r.
Fot. „Regionalizacja..."

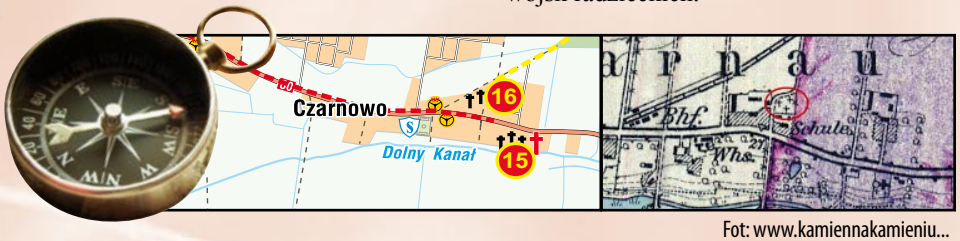

Fot: www.kamiennakamieniu...

SKŁUDZEWO
FUNDACJA PIĘKNIEJSZEGO ŚWIATA

Skłudzewo to malowniczo położona miejscowość. Pierwsze ślady pobytu człowieka prymitywnego na tym terenie pochodzą z ok. 4000 r. p.n.e. Większy kompleks osadniczy powstał w okresie kultury łużyckiej ok. 1300 lat p.n.e. Świadczą o tym wykopaliska niemieckich i polskich archeologów z początków XX w.

W okresie średniowiecza intensywnie rozwijało się osadnictwo, co potwierdzają dwa odnalezione z tego okresu grodziska. W XV w. był to majątek rycerski, należący do Bartolda i Pietrasza. Miejscowość często zmieniała właścicieli, którzy doceniali jej dobre położenie. W kwietniu 1863 r. w wyniku przymusowej licytacji majątek dostał się w ręce Augusta Brauera z Bremy, który rok później wzniósł tu dwór w stylu budownictwa pruskiego oraz okazały park.

Zbudowany z czerwonej, palonej cegły neogotycki pałac ma kształt prostokąta. Od strony frontowej znajduje się wejście, prowadzące przez trzy pomosty przerzucone nad suchą fosą. Czterospadowy dach zdobią liczne strzeliste daszki, iglice i ostrołukowe okna. Elewacja dekorowana jest m.in. ażurowymi elementami ceramicznymi z motywem czterolistnej koniczynki, na wzór gotyckich maswerków.

Fot. Fundacja Piękniejszego Świata

W 1902 r. dwór upaństwowiono i zamieniono na szkołę oraz mieszkanie dla nauczycieli. Podczas okupacji hitlerowskiej odbywały się tutaj szkolenia dla młodzieży hitlerowskiej. Przez pewien czas mieścił się tu też obóz przejściowy dla polskich dzieci, poddawanych procesowi germanizacji.

We wschodniej części parku można podziwiać pomnikowe dęby, platany, klony. Rośnie tu również ostnica Jana. Roślina ta jest składnikiem ginącej w Polsce, rzadkiej roślinności stepowej. Występująca na słonecznych i suchych zboczach w nielicznych miejscach kraju wieloletnia trawa objęta jest ścisłą ochroną.

Dziś Skłudzewo kojarzy się głównie z przepięknym kompleksem pałacowo-parkowym, w którym od 1989 r. mieści się siedziba Fundacji Piękniejszego Świata, mającej na celu edukację plastyczną dzieci i młodzieży. Odbywają się tu również liczne zloty twórców kultury z całej Polski i zagranicy.

Fot. Fundacja Piękniejszego Świata

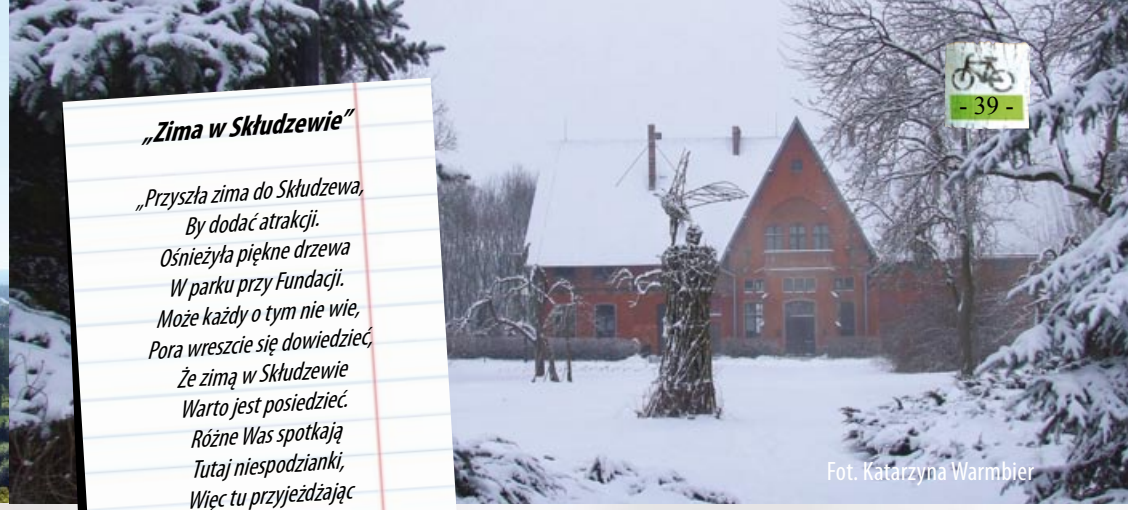

Fot. Katarzyna Warmbier

„Zima w Skłudzewie"

„Przyszła zima do Skłudzewa,
By dodać atrakcji.
Ośnieżyła piękne drzewa
W parku przy Fundacji.
Może każdy o tym nie wie,
Pora wreszcie się dowiedzieć,
Że zimą w Skłudzewie
Warto jest posiedzieć.
Różne Was spotkają
Tutaj niespodzianki,
Więc tu przyjeżdżając
Weźcie z sobą sanki.
A wtedy pan Leszek
Wynajmie koniki,
By w wielkiej mu uciesze
Zrobić Wam kuligi!"

„Zima w Skłudzewie"autorstwa mieszkańca Skłudzewa Pana Waldemara Trawińskiego, grudzień 1996 r.

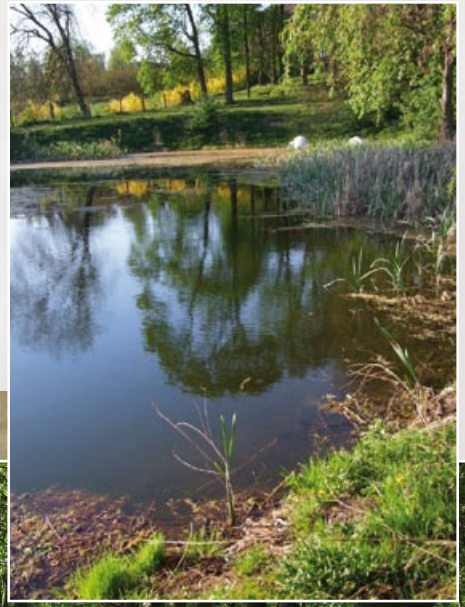

RZĘCZKOWO

fot: www.polskiezabytki.pl

fot: www.polskiezabytki.pl

Wieś leży na skraju Toruńsko-Eberswaldzkiej pradoliny Wisły, stąd jej urozmaicona topografia. Pradolina powstała podczas zlodowacenia bałtyckiego; wyrzeźbiły ją wody z topniejącego lodowca, spływające wzdłuż jego czoła ku zachodowi. Dno pradoliny jest częściowo zatorfione, miejscami występują wydmy.

Pierwszy raz wymieniona z nazwy w 1403 r. jako Risschkow. We wsi zachował się układ przestrzenny z okresu średniowiecza. W okolicy odkryto dwa grodziska, w tym jedno wczesnośredniowieczne. Pierwsze najlepiej zachowane w gminie znajduje się na Dołach Rzęczkowskich, położone ok. 800-900 m na wschód od drogi do Złejwsi Wielkiej. Datowane na przełom X/XI w., zniszczone w XII wieku. Drugie, nazywane „Górą Szwedzką", ze średniowiecza, położone jest ok. 700 m na północ od pierwszego.

W XIX wieku pobudowano dwór oraz założono park, na terenie którego do dziś można podziwiać pomnikowe drzewa. Ponadto, do II wojny światowej w miejscowości znajdował się kościół ewangelicki, zniszczony przez armię czerwoną w 1945 roku. W 1950 roku został rozebrany przez mieszkańców Rzęczkowa. Z odzyskanej cegły prawdopodobnie postawiono szkołę.

Ślady grodzisk w Rzęczkowie

CICHORADZ
HODOWLA DANIELI

Pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1454 r. pod nazwą Czechericz, od 1922 funkcjonuje jako Cichoradz. Znajdował się tu zespół dworski z końca XIX w., który rozebrano w latach 70. XX w. Do dziś zachowała się jedynie murowana obora z ok. 1900 r., kuźnia oraz budynek przy bramie wjazdowej z 1920 r.

W Cichoradzu mieści się imponująca hodowla danieli. Jej właściciel do swoich zwierząt podchodzi z pasją i twierdzi, że nie ma nic piękniejszego jak daniele z porożem obserwowane w blasku wschodzącego Słońca.

Swoją przygodę zaczynał od 5 sztuk zwierząt. Założenie Stowarzyszenia Introdukcji Danieli pomogło w rozbudowaniu stada. Dziś liczy ono ponad 150 sztuk.

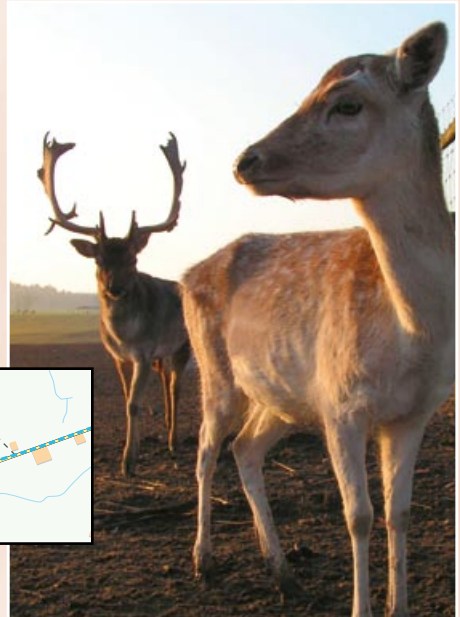

SIEMOŃ

Zdjęcie wykonane ok 1946 r. w Siemoniu. Po lewej stronie budynek Banku Ludowego. Fot. „Regionalizacja..."

W latach 1400-1438 wieś stanowiła własność Zakonu w komturii starogrodzkiej. W 1418 r. należała do prokuratorii pieńskiej. Król Kazimierz Jagiellończyk nadał w 1454 r. wieś burmistrzowi toruńskiemu Rutgerowi von Birken, który przekazał ją chłopom za roczny czynsz. W 1485 r. wdowa po burmistrzu Barbara Rudger przekazała wieś na rzecz parafii Św. Jana w Toruniu. Do 1773 r. wieś stanowiła własność kościelną.

W XIX w. była to najbardziej zaludniona miejscowość w gminie. W 1885 r. z 1091 mieszkańców aż 991 było Polakami. Ludność polska mówiła specyficzną gwarą, zwaną chełmińską, obecnie całkowicie martwą.

W 1896 r. z inicjatywy mieszkańców Siemonia powstał Bank Ludowy, który pod nazwą Banku Spółdzielczego w Toruniu działa do dziś. W hołdzie założycielom *(Mateusz Żelazny, Ignacy Frąckiewicz, Jan Niewiemski, Jan Czajkowski, Ignacy Maćkiewicz, Franciszek Maćkiewicz, Antoni Zaremba, Leon Ziółkowski, Szczepan Dynaszeński, Walenty Jaworski, Florian Niewiemski, Józef Lesiński, Józef Lewandowski, Jan Bucholz)* w miejscu gdzie znajdował się bank, w 2006 r. postawiony został pomnik.

Kościół parafialny na terenie wsi zbudowano dopiero w latach 80., wcześniej na potrzeby kaplicy zaadaptowano salę taneczną.

Naprzeciwko kościoła znajduje się stary budynek straży pożarnej, w którym zachowały się oryginalne, drewniane drzwi.

Stary budynek straży pożarnej w Siemoniu

Budynek dawnej Szkoły Powszechnej w Siemoniu

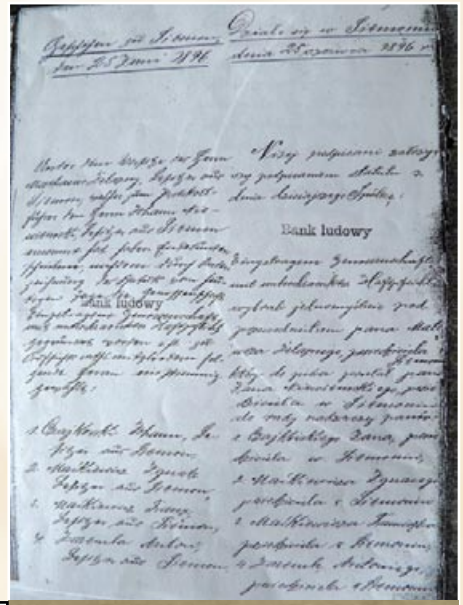

Dokument *(protokół)* z powołania Banku Ludowego w miejscowości Siemoń z roku 1896, sporządzony w dwóch językach: polskim i niemieckim
Źródło: wwwwystawalysomice.pl

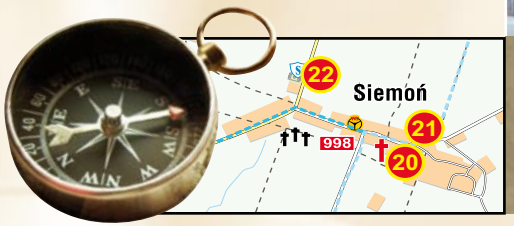

ŁĄŻYN

Jedna z najstarszych miejscowości w Polsce, wymieniona w dokumencie Bolesława Śmiałego z 1065 roku.

Od średniowiecza istniał tu kościół, a od XVII w. również szkoła i szpital. Najstarsze zapisy świadczące o istnieniu szkoły, jako przykościelnej występują we wzmiankach o powstaniu szpitala z 1628 r., zniszczonego w 1667 r.

Najwyższym budynkiem we wsi jest neogotycki kościół św. Walentego z 1898 r., zbudowany na miejscu poprzedniego, drewnianego. Wewnątrz znajduje się kropielnica granitowa, prawdopodobnie średniowieczna *(XV wiek)* i feretron rokokowy z drugiej połowy XVIII w.

W roku 1913 została założona Ochotnicza Straż Pożarna w Łążynie. Sprzęt przeciwpożarowy, jakim dysponowali od pierwszych dni działalności składał się z sikawki ręcznej i dwóch beczkowozów drewnianych, przystosowanych do zaprzęgów konnych, o pojemności około 300 litrów każdy oraz drabin, wiader i łopat.

Pierwszą większą akcją gaśniczą, w której czynny udział brała nowo założona jednostka OSP był wielki pożar owczarni w pobliżu kościoła. Dzięki ofiarnej pracy jednostki i całej społeczności Łążyna, ogień został szybko ugaszony. Należy nadmienić, że pożar ten zagrażał całej miejscowości, gdyż jak wiadomo, większość budynków w tych latach była kryta dachami słomianymi.

Od tamtego wydarzenia mieszkańcy byli bardzo wdzięczni swoim bohaterom. Powstał wówczas projekt budowy własnej remizy strażackiej. Niestety okres pierwszej wojny światowej nie sprzyjał tym inicjatywom i, pomimo dużych wysiłków, nie udało się zrealizować tych zamierzeń. Budynek wybudowano dopiero po roku 1925.

Druhowie z OSP w Łążynie w okresie międzywojennym *(1933 r.)*.
Fot: „Regionalizacja..."

Kościół w Łążynie, uszkodzona wieża po huraganie z 1936 r. Fot. „Regionalizacja..."

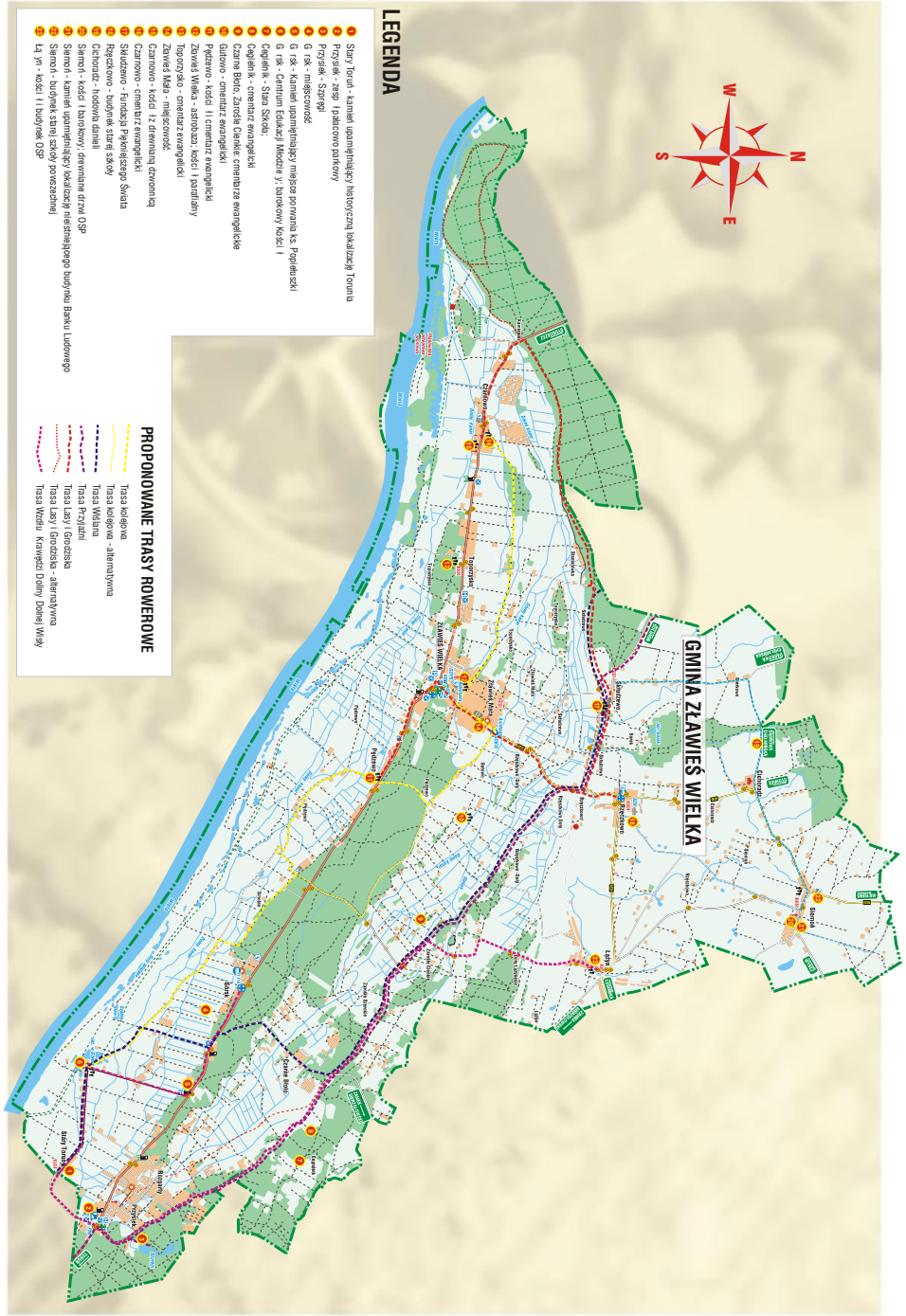
GMINA ZŁAWIEŚ WIELKA
LEGENDA
Stary Toruń - kamień upamiętniający historyczną lokalizację Torunia
Przysiek - zespół pałacowo parkowy
G rsk - miejscowość
G rsk - Kamień upamiętniający miejsce porwania ks. Popieluszki
G rsk - Centrum Edukacji Młodzieży barokowy Kościół
Cagielnik - Stara Szkoła
Cagielnik - cmentarz ewangelicki
Czarne Błoto, Zarośle Dzierkie cmentarze ewangelickie
Gutowo - cmentarz ewangelicki
Piętowo - kościół i cmentarz ewangelicki
Zławieś Wielka - astrobaza, kościół i parafialny
Toporzysko - cmentarz ewangelicki
Zławieś Mała - miejscowość
Czarnowo - kościół z dzwonnicą dzwonnicą
Czarnowo - cmentarz ewangelicki
Skłudzewo - Fundacja Pięknego Świata
Rożęczkowo - budynek starej szkoły
Cichorądz - hodowla danieli
Siemoń - kościół i barokowy drewniane dzwon OSP
Siemoń - kamień upamiętniający lokalizację nieistniejącego budynku Banku Ludowego
Siemoń - budynek starej szkoły powszechnej
Łąg yń - kościół i budynek OSP
PROPONOWANE TRASY ROWEROWE
Trasa Kolejowa
Trasa Kolejowa - alternatywna
Trasa Wiślana
Trasa Przyjaźni
Trasa Lasy i Grodzieska
Trasa Lasy i Grodzieska - alternatywna
Trasa Wzdłuż Krawędzi Doliny Dolnej Wisły
W
N
S
E
Stary Toruń
Przysiek
Rogówko
Gronowo
Gronowo Kolejowe
Cichorądz
Cichorądz Kolejowe
Siemoń
Siemoń Kolejowe
Łąg yń
Łąg yń Kolejowe
Rożęczkowo
Rożęczkowo Kolejowe
Skłudzewo
Skłudzewo Kolejowe
Czarnowo
Czarnowo Kolejowe
Zławieś Mała
Zławieś Mała Kolejowa
ZŁAWIEŚ WIELKA
Zławieś Wielka Kolejowa
Toporzysko
Toporzysko Kolejowe
Piętowo
Piętowo Kolejowe
Gutowo
Gutowo Kolejowe
Czarne Błoto
Czarne Błoto Kolejowe
Cagielnik
Cagielnik Kolejowe
Grodzieska
Grodzieska Kolejowa
Lasy
Lasy Kolejowe
Dolne Błoto
Dolne Błoto Kolejowe
Wisła
Wisła Kolejowa
Dąbrowa
Dąbrowa Kolejowa
Dąbrowa Górna
Dąbrowa Górna Kolejowa
Dąbrowa Górna Kolejowa
Dąbrowa Górna Kolejowa

GMINA ZŁAWIEŚ WIELKA

moja mała metropolia

Publikacja wydana w ramach projektu pn. „Organizacja rajdu i festynu rowerowego w Złejwsi Małej wraz z wydaniem folderów ze szlakami rowerowymi” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju dla małych projektów” Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013.

ISBN 978-83-64060-02-1